

VRIJ
ZICHT
OP

GOD

Hoofdstuk 1

Hoofdstuk 2

Hoofdstuk 3

Hoofdstuk 4

Hoofdstuk 5

Hoofdstuk 6

Hoofdstuk 7

Inleiding

De weg naar het monotheïsme

Paragraaf 1 Voorgeschiedenis van het geloof in de ene god	10
Paragraaf 2 Een voorstelling maken van God	13
Paragraaf 3 God als een beeld van de mens – intermezzo	14
Paragraaf 4 Jahwe en de andere goden	15
Paragraaf 5 Jahwe als een ethische god	19
Paragraaf 6 God als mysterie	21
Paragraaf 7 Naar een transcendente god	24

God bij de geboorte van de moderne natuurwetenschap

Paragraaf 1 De middeleeuwen: de kerk moedigt wetenschap aan	28
Paragraaf 2 Thomas van Aquino	29
Paragraaf 3 'Top-down model' en 'bottom-up model'	30
Paragraaf 4 Scheuren in het scholastieke denkmodel	33
Paragraaf 5 Het ontstaan van de moderne natuurwetenschap	35
Paragraaf 6 Newton: bottom-up en geloof in God	37
Paragraaf 7 God: schepper van een volmaakt kosmisch uurwerk	38

God en de opkomst van de evolutietheorie

Paragraaf 1 Voorspel tot de evolutietheorie	40
Paragraaf 2 De evolutietheorie: Darwin	42
Paragraaf 3 Darwin: theorie zonder God	43

God in onze tijd

Paragraaf 1 Van een strenge naar een zachtmoedige god	47
Paragraaf 2 Van God naar 'iets'	55
Paragraaf 3 De plaats van God in onze tijd	59

Wetenschap: antwoord op alle vragen?

Paragraaf 1 Over het ontstaan van nieuwe theorieën	62
Paragraaf 2 Kritiek op het neodarwinisme: ID	64
Paragraaf 3 Bottom-up kritiek op het neodarwinisme	66

Wetenschap en de vraag naar God / uiteindelijke zin

Paragraaf 1 Probleemstelling	69
Paragraaf 2 Over betekenisvol toeval	70
Paragraaf 3 Betekenisvol toeval in de evolutie?	72

Begrippen

75

Jos van de Laar
Vrij Zicht op god

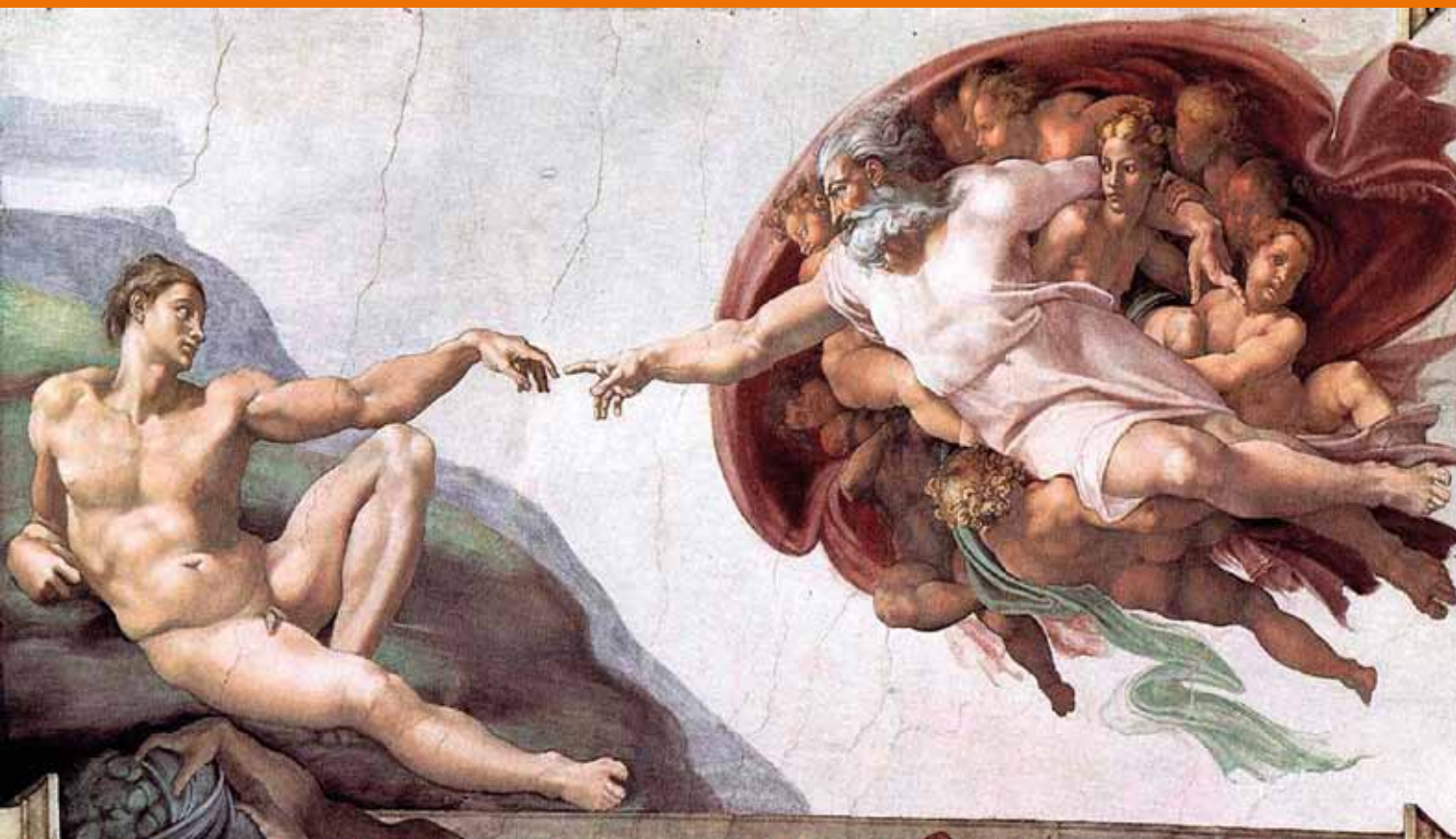
ISBN 978 94 6036 089 3
NUR 132/133
Trefw.: Mens en maatschappij

Copyright © 2015 Uitgeverij DAMON Budel

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Fotocredits: BYU photo, Damon archief, Robert J. Daveant, Getty Images, Meunierd, Pres Panayotov, Shutterstock.com
De uitgever heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in dit boek opgenomen illustraties te regelen. Eenieder die meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Realisatie: Uitgeverij DAMON bv
Ontwerp: Löss Ontwerp, Geert Hermkens

Hoofdstuk 1

Inleiding

Waarom is er iets en niet veeleer niets?

Waar komt de mens vandaan en waar gaat hij naar toe? Waartoe is hij op aarde? Een mens weet dat hij wordt geboren en sterft. Maar is dat alles?

Deze vragen kwellen de mens sinds mensenheugenis. Maar in onze tijd is met die vragen iets bijzonders aan de hand. Het lijkt namelijk alsof de zoektocht naar antwoorden op deze vragen langzaam maar zeker ten einde loopt. Het verhaal gaat immers dat de wetenschap de definitieve antwoorden op het spoor is. In ieder geval kun je dit verhaal vernemen in interviews met bekende natuurwetenschappers, in populair-wetenschappelijke literatuur en soms zelfs in schoolboeken. Dat verhaal gaat als volgt. Alles wat bestaat, de hele kosmos met al zijn natuurwetten is bij toeval uit het niets ontstaan, via een oerknal. Op den duur ontstond de aarde en vormde zich daarop een oersoep. Het leven op aarde is daarin ontstaan als gevolg van de natuurwetten, het toeval en de strijd om het bestaan; wat zich het beste aanpaste kon overleven. Uiteindelijk resulteerde dit evolutieproces in de geboorte van de mens. Die mens is precies als zijn omgeving slechts een samenklontering van deeltjes, een nietig wezen op een onbeduidende planeet. Waar dit hele kosmische proces op uitdraait, weten we niet. Einde verhaal, kortom: de zoektocht naar levensbeschouwelijke antwoorden kunnen we beter opgeven. En... is wie nu nog in God gelooft geen naïeveling?!

Opdracht 1

a. Lees onderstaande tekst.

Slechts 17% van de Nederlanders gelooft in een persoonlijke god

Begin 2015 telt Nederland iets meer mensen die geloven dat God niet bestaat dan mensen die geloven dat God wel bestaat. In 2012 was dat nog precies andersom. 25% van de Nederlanders beschouwt zichzelf als atheïst: er bestaat geen god of hogere macht. Dat God zich persoonlijk bezig houdt met ieder mens, gelooft 17%. Tussen beide groepen in zit de grootste groep: 31% agnosten (zeggen niet te weten dat er een god of hogere macht bestaat) en 27% ietsisten (die het houden op het bestaan van 'iets', een hogere macht of kracht). Het onderzoek werd gedaan door de Vrije Universiteit van Amsterdam in opdracht van het dagblad Trouw. De onderzoekers hebben als belangrijkste verklaring voor de afname van het aantal traditionele God-gelovigen: mensen stellen tegenwoordig voor zichzelf de norm en beschouwen zich als uniek; niet het dorp of de familie bepaalt nog langer wie je bent. Joke van Saane: 'Als geen mens hetzelfde is, zijn dogma's, regels die voor iedereen gelden en in elke situatie opgaan niet meer bruikbaar.' En waar heb je kerken, die drijven op leerstellingen dan nog voor nodig? Tegelijk gelooft 53% dat er op de een of andere wijze na

de dood wordt voortgeleefd. De hemel is dus voor velen een plaats zonder God. In de hel gelooft bijna niemand meer: slechts 4%. Het geloof in een laatste oordeel waarbij je of naar de hemel of naar de hel gaat is zo goed als verdwenen.

Naast geloof in de hemel wordt er nog veel meer geloofd in bovennatuurlijke zaken: 61% van de moderne mensen gelooft in een ziel en 54% gelooft in wonderen. En ook iets meer dan de helft meent dat er mensen bestaan met voorspellende gaven. Zelfs van de atheïsten gelooft nog zo'n 20% in wonderen!

b. Hoe liggen de verhoudingen tussen atheïsten, God-gelovigen, agnosten en ietsisten bij jou in de klas?

landelijk in 2015		in je klas
atheïst	25%	_____
God-gelovig	17%	_____
agnost	31%	_____
ietsist	27%	_____

c. Hoe zou dat gaan: een combinatie van 'niet in God geloven' en 'voortleven na de dood'? En wat vind je daarvan?

d. Kennelijk hebben nogal wat mensen in onze tijd besloten de hel te sluiten maar de hemel open te houden. Welke argumenten hebben jullie in de klas voor en welke tegen dit besluit?

Opdracht 2

Hieronder staan vier teksten die te maken hebben met geloof in God. Geef bij iedere tekst aan of de auteur volgens jou atheïst, God-gelovig, agnost of ietsist is.

1. Hedendaags gereformeerd spreken over God

Het gereformeerde spreken van en over God staat haaks op een levenshouding die de zin van het menselijk bestaan inperkt tot de levenshorizon van het individu. In dat spreken staat namelijk God centraal en niet de mens. De Bijbel getuigt van die God dat Hij al scheppend aanwezig was voordat de kosmische ruimte ontstond en de mens nog nergens te bekennen was. Alle vormen van leven, ook dat van de mens als soort en als individu, danken hun ontstaan en bestaan aan het scheppend spreken van die God. Daarom benadrukt de gereformeerde traditie dat de mens het leven uit Gods handen ontvangen heeft en dat ieder individu bij de inrichting van zijn of haar leven zich heeft te voegen naar de geopenbaarde bedoelingen van de Schepper van al het zienlijke en onzienlijke. De mens die de zin van zijn bestaan zoekt in het leven van het individu, onthoudt God de dankbaarheid en eer die Hem als Schepper en Onderhouder van hemel en aarde toekomt.

2. Een definitie van God

In hun boek 'En dus bestaat God' kun je een definitie vinden van 'God'. De auteurs Emanuel Rutten en Jeroen de Ridder definiëren God als de immateriële persoonlijke eerste oorzaak van de wereld. Dat betekent voor hen drie dingen:

1. God heeft geen (materieel) lichaam maar God is een lichaamsloze geest. Waarom 'geest'? Materie is vooral passief, geest kennen we als het actieve. De eerste beweging moet actief zijn geweest – dus geest.
2. God is een bewust wezen, een iemand, geen 'iets', geen onbewust ding.
3. God is zelf niet door iets veroorzaakt, maar wel de oorzaak van alles wat bestaat. Die veroorzaker van alles is één. Met andere woorden: er zijn geen twee (of meer) goden.

3. God bestaat bijna niet

In een interview werd Johan Goud, hoogleraar wijsgerige theologie en remonstrants predikant, de vraag gesteld: 'Kunt u aan het eind van uw loopbaan zeggen wie God is?' Met die vraag kan Johan Goud niets. Wat heb je er aan om te zeggen dat God het absolute of onverklaarbare is? Over God spreken is lastig. Hij wil het bestaan van God niet

erkennen maar ook niet ontkennen. Ook zegt hij letterlijk: 'God bestaat bijna niet.' 'Het is lastig om het woord rechttoe rechtaan te gebruiken zo van: dit is God en dat doet Hij. Het woord God staat voor mij ver af van iets dat afgebakend zou kunnen worden. Of God werkelijk bestaat, doet er voor mij niet toe. Voor mij duidt het woord God een manier van omgaan met het leven aan. Het gaat over een werkelijkheid die je voortdurend tegenkomt (...) Het woord God duidt iets fundamenteels aan, iets dat mijzelf overstijgt. Het gaat om een werkelijkheid die ongrijpbaar is, maar die in mensen woont en hen ertoe aanzet om te doen wat ze doen – ten kwade maar ook ten goede.' Van belang vindt hij 'het besef dat er meer is dan wij met ons zelfbewustzijn kunnen denken en waardoor wij deel hebben aan iets dat groter is dan ons eigen leven.' Hij zoekt momenten van 'eenheid' en 'onverdeeldheid'. Die vindt hij in de kunst: 'God heeft voortdurend nieuwe beschrijvingen nodig. Soms stuit je dan op iets. Dat gevoel – nu raak ik eraan – duurt misschien zolang als een gedicht duurt, maar het is er wel. Dat kan dus gebeuren in gedichten, maar ook in muziek en onverwacht in een overdenking.'

4. Zoiets moet wel bestaan

Aan Prof. dr. Bob Smalhout, hoogleraar anesthesiologie werd gevraagd of voor hem God bestaat. Hij antwoordde als volgt. Persoonlijk geloof ik dat zoiets wel móet bestaan omdat ik diep, heel diep onder de indruk ben van de gecompliceerdheid van de wereld, van het leven. Hier moet een meesterlijk soort plan achter zitten, iets wat geen mens had kunnen bedenken. Om die reden geloof ik – dat wil zeggen: ik hoop het zo verschrikkelijk dat ik ben gaan denken dat het waar is – in een leven na de dood. Je kunt je toch niet voorstellen dat al die buitengewoon ingewikkelde systemen voor de flauwekul zijn bedacht? Dat we sterven, begraven worden en dat was dat?

Een aantal van jullie zal straks in hogere vormen van onderwijs kennismaken met de resultaten of met de onderzoeksmethoden van de moderne wetenschap. Maar ook nu, op deze school, kom je in aanraking met de neerslag van wetenschappen als natuurkunde, geologie en biologie. Je ademt daarmee onbewust ook antwoorden op belangrijke levensvragen in.

Daarom is het goed eens na te denken over de verhouding tussen wetenschap en levensvragen, met name de vraag naar een uiteindelijke zin. In dit deel van *Vrij Zicht Op* leggen we ons toe op de vraag naar het bestaan van God. Om mogelijke vrees van sommigen vooraf weg te nemen: we vegen in dit hoofdstuk geen wetenschappelijke inzichten met teksten uit een heilig boek van tafel. Nee, we nemen de wetenschap serieus zoals we ook levensbeschouwing serieus nemen. En we proberen je niet te overtuigen dat God bestaat maar proberen je ook niet te overtuigen dat God *niet* bestaat.

Wat doen we dan wel? Nadat we in de eerste hoofdstukken hebben gezien hoe het overheersende beeld van God uit de westerse cultuur is ontstaan, zal de verhouding van dit beeld van God tot de wetenschap onze aandacht vragen. Daartoe moeten we ook stilstaan bij de vraag wat wetenschap eigenlijk is: hoe werkt wetenschappelijke vooruitgang? En: wat kan wetenschap wel en niet? In hoeverre kan wetenschap vragen naar uiteindelijke zin of de vraag naar het wel of niet bestaan van God beantwoorden? Wat je te wachten staat vatten we hieronder in enkele doelstellingen samen.